

O'ZBEKISTONDA INSON KAPITALIGA INVESTITSIYA KIRITISHDAGI MAVJUD MUAMMOLAR VA ULARNING YECHIMLARI

Sotiboldiyeva Dilrabo Shuxrat qizi

Tashkent International University of Education

E-mail: M24020@tiue.uz

DOI: 10.61587/mmit.tiue.uz.v1i1.436

Annotatsiya. Bu maqolada inson kapitali nazariyasining mohiyati, unga sarmoya kiritishning asosiy yo'nalishlari hamda mamlakatimizda mazkur sohada mavjud bo'lgan dolzarb muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqotda zamonaviy iqtisodiy nazariyalar, xalqaro tajriba va statistik ma'lumotlar asosida ta'lim, sog'liqni saqlash, ilm-fan, malaka oshirish va boshqa yo'nalishlardagi investitsiyalarning iqtisodiy o'sishga ta'siri o'rganiladi. Mamlakatimizda inson taraqqiyoti indeksi (HDI) ko'rsatkichlari, ta'lim sohasidagi PISA reyting natijalari, sog'liqni saqlash xizmatlari sifati, ilm-fan moliyalashtirish darajasi hamda mehnat migratsiyasi muammolari hisobga olingan holda, inson kapitalini rivojlantirishning samarali yo'llari taklif etiladi. Shuningdek, ta'lim muassasalari, sog'liqni saqlash tashkilotlari va malaka oshirish markazlari faoliyati orqali milliy iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash mexanizmlari tahlil qilinadi. Tadqiqotda inson kapitaliga sarmoya kiritish jarayonini davlat-xususiy sektor sherikligi orqali integratsiya qilish, mehnat resurslari samaradorligini optimallashtirish va kadrlar siyosatini takomillashtirish usullari asoslab beriladi. Maqola natijalari O'zbekiston respublikasida inson kapitaliga investitsiya kiritishni rivojlantirish, ta'lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish hamda mehnat resurslari salohiyatini oshirish bo'yicha amaliy tavsiyalar shaklida taqdim etiladi.

Kalit so'zlar: *Inson resursi, inson kapitali, investitsiya, ta'lim, sog'liqni saqlash, mehnat resurslari, malaka oshirish, ilm-fan va innovatsiyalar, kasbiy tayyorgarlik, iqtisodiy o'sish, intellektual salohiyat, HDI indeksi, kadrlar siyosati.*

EXISTING PROBLEMS OF INVESTING IN HUMAN CAPITAL IN UZBEKISTAN AND THEIR SOLUTIONS

Sotiboldiyeva Dilrabo Shuxrat qizi

Tashkent International University of Education

E-mail: M24020@tiue.uz

Abstract. This article analyzes the essence of the human capital theory, the main directions of investment in it, as well as the current problems existing in the Republic of Uzbekistan in this field. The study examines the impact of investments in education, healthcare, science, skills development and other directions on economic growth, based on modern economic theories, international experience and statistical data. Taking into account the Human Development Index (HDI) indicators in our country, the PISA rating results in the field of education, the quality of medical services, the level of science financing, as well as labor migration problems, effective ways to develop human capital are proposed. The mechanisms of increasing the competitiveness of the national economy and ensuring sustainable development through the activities of educational institutions, healthcare organizations and skills development centers are also analyzed. The study substantiates methods of integrating the process of investing in human capital through public-private partnership, optimizing the efficiency of labor resources and improving personnel policy. The results of the article are presented as practical recommendations for the development of investment in human capital, adaptation of the quality of education to international standards and increasing the potential of labor resources in our country.

Keywords: *Human capital, investment, education, healthcare, labor resources, professional development, science and innovation, vocational training, economic growth, intellectual potential, HDI index, personnel policy.*

KIRISH.

Ayni damlarda globallashuv va raqamli iqtisodiyot sharoitida har qanday mamlakatning iqtisodiy taraqqiyotini ta'minlovchi asosiy strategik resurslar tarkibida inson kapitali alohida o'rin egallaydi. Tabiiy boyliklar, moliyaviy mablag'lar va texnologik resurslar qanchalik ahamiyatli bo'lmasin, ularni samarali boshqarish va qayta ishlash faqatgina malakali, bilimli va sog'lom inson zimmasiga tushadi. Shu nuqtai nazardan kelib chiqib, inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirish jarayoniga kiritiladigan investitsiyalar mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishi va xalqaro raqobatbardoshligini oshirishning eng muhim omillaridan biri sifatida tan olinmoqda.

Ishlab chiqarish sohalarida faoliyat yuritayotgan har bir tadbirkor uchun uning iqtisodiy o'sishi muhim hisoblanadi. Buning uchun tadbirkorlar mahsulot ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish va yuqori sifatli mahsulot orqali daromadini oshirishga harakat qilishadi. Hozirgi raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi, bozor iqtisodiyotidagi zamonaviy shartlarning yuzaga kelishida nafaqat moddiy resurslar, balki inson resurslari va ularning sifatiy ko'rsatkichlari — bilim, malaka, kompetensiya kabi omillarning iqtisodiy o'sishga ta'siri sezilarli darajada oshib bormoqda.

So'nggi yillarda raqobatbardoshlikni oshirish va iste'molchilar talabiga javob berish har qanday korxona uchun ustuvor vazifa hisoblanadi. E'tiborga molik masala shundaki, bilim iqtisodiyoti rivojlanayotgan davrda inson kapitaliga sarmoya kiritish va uni rivojlantirish jarayonlari milliy iqtisodiyot qiymatini oshirish hamda ishlab chiqarish samaradorligini ta'minlashning muhim omillaridan biri sifatida qaralmoqda. Inson kapitali nafaqat shaxsning shaxsiy taraqqiyotiga, balki butun jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy holatini yaxshilashga, mamlakatning xalqaro maydondagi mavqeyini mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

Mana shu fikrga asoslangan holda, mamlakatimizda inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirish jarayonlarida investitsiya yo'nalishlarining ahamiyati, davlat siyosatining ijobiy ta'sirlari va iqtisodiy samaradorlik ko'rsatkichlarining qay darajada o'sishga olib kelayotgani tahlil qilindi. Shuningdek, inson kapitaliga sarmoya kiritishning asosiy yo'nalishlari, ulardagi mavjud muammolar va xalqaro tajribalardan foydalanish borasida ma'lumotlarni tizimlashtirish hamda iqtisodiy tahlil va ilmiy usullardan foydalanib, mavzuning dolzarbligi va ahamiyatini aniqlab olish maqsadga muvofiq amalga oshirildi.

ADABIYOTLAR TAHLILI.

Inson kapitaliga sarmoya kiritish, uning yo'nalishlari va samaradorligini oshirish masalalariga ko'plab xorijlik va mamlakatimiz olimlari tomonidan atroflicha o'rganib chiqilgan. Jumladan, T.W.Schults, G.Becker, J.Mincer kabi xorijlik olimlar tomonidan inson kapitali nazariyasining asoslari yaratilib, ular o'z tadqiqotlarida insonning bilim, malaka, sog'lig'i va tajribasini iqtisodiy o'sishning eng muhim omillaridan biri sifatida ko'rsatib o'tishgan.

E.A.Hanushek va L.Woessmann tadqiqotida 76 ta davlat misolida ta'lim sifati va iqtisodiy o'sish o'rtasidagi bog'liqlik nazariy va uslubiy asoslari ishlab chiqilgan, hamda amaliyotga tatbiq etish orqali tahlil qilingan. Ularning xulosalariga ko'ra, PISA testlari ko'rsatkichlarining 100 ballga oshishi YaIM o'sish sur'atining 2 foiz punktiga ko'tarilishiga olib keladi.

Resuslarning inson omilini baholash uslubiyoti, davlat va xususiy investitsiyalar samaradorligi bo'yicha esa P.Romer, R.Lucas, M.Spence, R.Solow, J.Heckman, A.Krueger, R.Barro kabi xorijlik olimlar tomonida ilmiy ishlanmalarida keltirib o'tilgan.

F.Kotler va boshqa zamonaviy iqtisodchilar ilmiy adabiyot va tadqiqotlarida inson kapitalining nazariy bilimlari va hozirgi zamondagi ahamiyati, hamda raqamli iqtisodiyot sharoitida o'sib borish tendensiyalari, uning qo'llanilishidagi taklif va tavsiyalar keltirilgan. Mamlakatimiz olimlaridan T.S.Malikov, B.Yu.Xodiyev, A.V.Vahobov, K.X.Abdurahmonov,

Sh.N.Zaynutdinov, N.X.Jumayev kabilar zamonaviy mehnat iqtisodiyotining asosiy yo'nalishlariga, ya'ni inson kapitali nazariyasi, kadrlar siyosati, ta'lim iqtisodiyoti, mehnat resurslari boshqaruvi va innovatsion iqtisodiyotning dolzarbligiga katta e'tibor qaratgan.

Ammo, hozirgi tezkor zamonda inson kapitaliga investitsiya kiritishning innovatsion yondashuvini tashkil etish va xalqaro tajribalarning rivojlanish strategiyalari yetarlicha o'rganib chiqilmagan, shuningdek, raqamli iqtisodiyot sharoitida inson kapitalini rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari, ayniqsa O'zbekiston sharoitida — to'liq yoritilmagan.

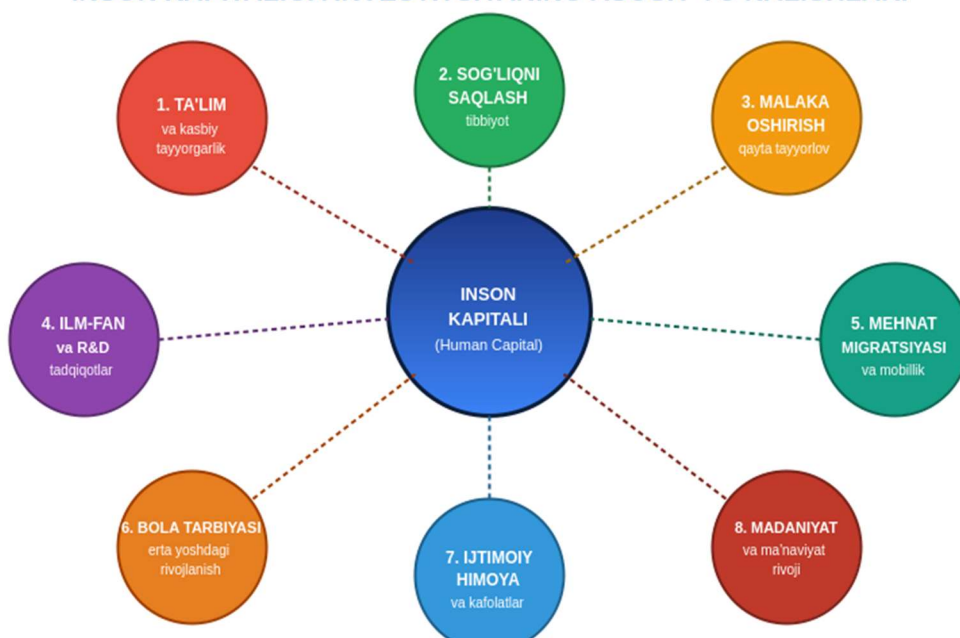
METODOLOGIYA.

Tadqiqot obyekti sifatida mamlakatimizda inson kapitalini shakllantirish va rivojlantirishga qaratilgan davlat dasturlari, oliy va o'rta-maxsus ta'lim muassasalari faoliyati hamda sog'liqni saqlash tizimi, malaka oshirish markazlari faoliyati belgilab olingan. Tadqiqotning predmetini inson kapitaliga investitsiya kiritishning asosiy yo'nalishlarini shakllantirish bilan bog'liq bo'lgan iqtisodiy munosabatlar tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida ilmiy abstraksiya, analiz va sintez, ilmiy umumtahlil, taqqoslash, ekspert baholash va tanlanma kuzatuv usullaridan keng foydalaniladi.

Tadqiqot doirasida ilmiy-tadqiqot ishlari va amaliy tajribalar asosida inson kapitaliga investitsiya kiritishning eng samarali yo'nalishlari o'rganildi. Shuningdek, xalqaro tajribalar (Singapur, Janubiy Koreya, Finlandiya, Yaponiya) va mahalliy davlat dasturlarining tajribalari tahlil qilindi. Ma'lumotlar inson kapitali nazariyalari, iqtisodiy o'sish modellari va investitsiya kiritish tamoyillari asosida tizimlashtirildi va quyida inson kapitaliga investitsiya kiritishning eng samarali yo'nalishlari keltirib o'tildi (1-rasm).

Isarmoyaning inson omiliga kiritishning strategiyalari iqtisodiy siyosat va sifatli ta'lim tizimiga asoslangan bo'lishi kerak. Yuqorida keltirilgan yo'nalishlar orqali milliy iqtisodiyotda mustahkam o'rin egallash va xalqaro darajada tanilish imkoniyatiga ega bo'linadi.

INSON KAPITALIGA INVESTITSIYANING ASOSIY YO'NALISHLARI

1-rasm. Davlat va xususiy sektor uchun inson kapitaliga investitsiya kiritishning eng samarali yo'nalishlari

MUHOKAMA VA NATIJALAR.

Tadqiqot o'rgangan sarmoya turi nafaqat ijtimoiy barqarorlikni ta'minlaydi, balki iqtisodiy samaradorlikni ham oshiradi. Ushbu maqolada bilim iqtisodiyoti doirasida inson

kapitalini rivojlantirishning afzalliklari, istiqbollari va iqtisodiy samaradorligi tahlili amalga oshirildi.

Inson kapitaliga investitsiya kiritishda mamlakat siyosatining iqtisodiy samaradorlik tahlilini amalga oshirish maqsadida 2 ta obyekt tanlab olindi. Tadqiqot ob'ektlaridan biri ta'lim, kadrlar tayyorlash va malaka oshirish jarayonlari o'rtasida hamkorlikning yangi shaklini yaratish tashabbuskori hisoblanuvchi, Toshkent shahar, Yunusobod tumani, Amir Temur ko'chasi 32-uyda joylashgan O'zbekiston Davlat jahon tillari universitetidir.

Turli sohalar bo'yicha ta'lim dargohlari mehnat bozorida o'z o'rniga ega bo'lish, yangi yo'nalishlarga chiqish va mavjud, an'anaviy yo'nalishlarda talabalar ulushini ko'paytirish maqsadida ta'lim brendini yaratib, kadrlar tayyorlash strategiyasi ustida ish olib bormoqda.

Birgalikda olib borilgan ishlar 12 dan ortiq fakultet, 25 ta kafedra va bir nechta xalqaro markazlar faoliyat yuritmoqda. Tashqi faoliyatni "O'zDJTU" brendi ostida universitet rasmiy idoralari olib boradi va ushbu ta'lim dasturlari ACQUIN, BAC International, Erasmus+ kabi xalqaro sertifikatlariga ega. Oliy ta'lim talabalarni kunduzgi, sirtqi, kechki va masofaviy ta'lim shakllarida tayyorlaydi. Ushbu ta'lim muassasasining hamkorlikda faoliyat yuritishdan asosiy maqsadi zamonaviy texnologiyalardan foydalangan holda yangi malakali kadrlarni tayyorlash, shuningdek, xalqaro sifat standartlariga javob beradigan ta'lim xizmatlarini ishlab chiqib, keyinchalik Yevropa, Osiyo va boshqa mintaqalardagi mehnat bozoriga raqobatbardosh kadrlarni yetkazib berish bilan shug'ullanuvchi xalqaro hamkorlik markazlarini tashkil etishdan iborat. Bu markazlarning asosiy afzalligi — interaktiv o'qitish, ilg'or ilmiy-pedagogik texnologiyalardan foydalanish va ularga qat'iy rioya qilish, shuningdek, talabalarning bilim va malakasini xalqaro ekspertlar nazorati ostida shakllantirishdir.

Hozirgi kunlarda "O'zDJTU" brendi ostida universitet Yevropa Ittifoqi mamlakatlari (Germaniya, Fransiya, Italiya), Janubiy Koreya, Yaponiya, Xitoy, Rossiya va boshqa davlatlar bilan akademik almashinuv dasturlari doirasida samarali hamkorlik olib boradi. Dastavval 1992-2010 yillarda mahalliy mehnat bozoriga yo'naltirilgan tarjimonlik, til o'qituvchilari va xalqaro munosabatlar bo'yicha mutaxassislar tayyorlash bilan faoliyat olib borgan. 2010-2020 yillarda ta'lim yo'nalishining xalqaro ta'lim sanoatiga o'zgarishi, ingliz tili sertifikatlari (IELTS, TOEFL) bozorini o'zlashtirish va xalqaro reytinglarda mavqe egallash maqsadida zamonaviy yondashuvlar bilan shug'ullangan. 2020 yildan boshlab: raqamli ta'lim platformalari, sun'iy intellekt asosidagi o'qitish tizimlari, masofaviy o'quv kurslari va xalqaro qo'shma diplom dasturlarini yo'lga qo'ygan.

Oliy ta'lim tizimi ta'lim sifatini xalqaro brend talabalari ostida yetkazib berishi nafaqat iqtisodiy samaradorlik va kadrlar tayyorlash darajasini oshishiga olib keldi, balki Prezidentimizning 2025-yil 7-fevraldagi farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston-2030" strategiyasini "Inson qadrini ulug'lash va sifatli ta'lim yili"da amalga oshirishga oid davlat dasturiga muvofiq faoliyat yuritishini tasdig'ini topdi. Buning sababi — bilim iqtisodiyoti konsepsiyasida tayyorlangan kadrlar zamonaviy va xalqaro standartlar darajasida bo'lishi kerak.

Maqolaning ikkinchi ob'yekti 1992-yilda "Sog'lom avlod" brendi ostida O'zbekistonda birinchi marta zamonaviy tibbiyot xizmatlari, kompleks tibbiy yordamni ko'rsatish va aholi salomatligini saqlashga yo'lga qo'ygan, Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani, Mustaqillik shoh ko'chasi, 100-uyda joylashgan Respublika ixtisoslashtirilgan kardiologiya markazi faoliyati tahlil qilindi.

"Sog'lom avlod" brendi 1990-yilda tashkil etilgan bo'lib, o'tgan yillar davomida tibbiy xizmatlarning yuqori sifatini oshirish, shuningdek, yangi turdagi davolash usullarini joriy etish va shu orqali yangi bosqichga ko'tarilishi borasida ko'plab o'zgarishlarni amalga oshirishga erishdi. Markazning brend nomi o'zbek tilidan olingan bo'lib, kelajak avlodlarning sog'lom va baquvvat bo'lishini anglatadi. Markaz logotipi hayotiylik va energiyani ifodalovchi qizil yurak hisoblanadi. Har bir tomir bir vaqtning o'zida bir tomchi qon — hayotning ramzi va asosidir.

"Sog'lom avlod" brendi ostida bir qancha tibbiy xizmatlar yuqori darajadagi sifatda, inson salomatligi uchun foydali va xalqaro standartlarda ishlab chiqariladi. Xizmatlar ro'yxati, tarkibi, afzalliklari va narxlari to'g'risida ma'lumotlar ochiq axborot manbalarida keltirib o'tiladi. (1-jadval)

1-jadval

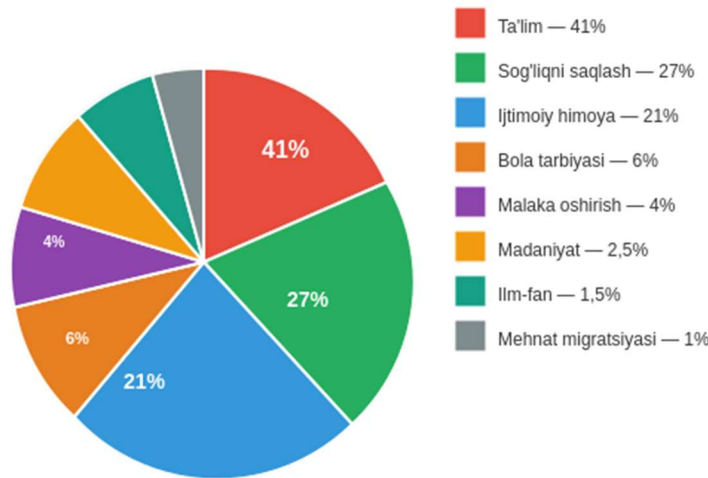
Inson kapitaliga investitsiya kiritishning asosiy yo'nalishlari portfeli

Yo'nalish	Asosiy faoliyat	Moliyalashuv % YaIMdan)	Investitsiya strategiyasi	Ijtimoiy-iqtisodiy afzalligi
Ta'lim sohasi	Maktab, kollej, OTM	8,2%	Davlat byudjeti, xalqaro grantlar	Bilimli kadrlar
Sog'liqni saqlash	Davolash, profilaktika	5,4%	Davlat-xususiy hamkorlik	Sog'lom mehnat resurslari
Malaka oshirish	Qayta tayyorlov	0,8%	Korporativ ta'lim	Yuqori unumdorlik
Ilm-fan	R&D, tadqiqotlar	0,3%	Davlat grantlari, OFIV	Innovatsion taraqqiyot
Bola tarbiyasi	Bog'cha, erta yoshlik	1,2%	Davlat va xususiy	Sifatli avlod
Madaniyat	San'at, ma'naviyat	0,5%	Davlat byudjeti	Ma'naviy boyish
Migratsiya	Tashqi mobillik	0,2%	Bilateral kelishuv	Valuta tushumi

Manba: O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi va Davlat statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan.

INSON KAPITALI INVESTITSİYALARINING TAQSIMOTI (%)

O'zbekistonda 2024-yil holatiga ko'ra

Manba: O'zbekiston Respublikasi Moliya vazirligi, 2024-yil ma'lumotlari

2-rasm. Inson kapitaliga investitsiyalar bo'yicha yo'nalishlar ulushi

Tasvirdagi grafikda eng yuqori sarmoya ulushi ta'lim sohasi (41%) hissasiga to'g'ri kelgani jadvaldagi ma'lumotlar bilan to'liq mos keladi. Ushbu segmentda maktab, kasb-hunar kollejlari va oliy ta'lim muassasalari mavjud bo'lib, ular keng moliyaviy diapazonga ega. Eng muhim jihati — bu yo'nalishda raqamli iqtisodiyot va kompetensiyaviy yondashuv trendi kuchli, shuning uchun davlat byudjeti va xalqaro grantlar orqali investitsiya kiritish iqtisodiy samaradorlikni oshirishda samarali vosita hisoblanadi.

Ikkinchi o'rindagi sog'liqni saqlash sohasi (27%) ham yuqori ijtimoiy ahamiyatga ega segment sifatida ajralib turadi. Jadvalda ko'rsatilganidek, davolash, profilaktika va tibbiy ta'lim kabi yo'nalishlar tezkor ravishda barcha aholi qatlamlariga xizmat ko'rsatishi va keng auditoriyaga ega ekani sababli talab doimiy. Bu yerda davlat-xususiy hamkorlik va xalqaro ekspertlar bilan ishlash strategiyalari aynan jamiyatning kundalik ehtiyojlariga tez yetib borishga xizmat qiladi.

Grafikda o'rtacha darajada baholangan ijtimoiy himoya yo'nalishi (21%) muhim segment sifatida pozitsiyalangan. Uning moliyaviy hajmi nisbatan yuqori bo'lib, davlat byudjeti orqali aniq fuqarolar guruhlariga yo'naltiriladi. Bu esa uning ulushi nisbatan kamroq bo'lsa-da, ijtimoiy adolat marjasi yuqori bo'lishi mumkinligini anglatadi.

Xuddi shu darajadagi ulushga ega bo'lgan bola tarbiyasi (6%) esa bozorda o'ziga xos differensial ustunlikka ega. Maktabgacha ta'lim, erta rivojlanish va oilaga yordam kabi milliy yo'nalishlar storytelling va milliy brending orqali targ'ib qilinadi. Investitsiyalar diapazonining kengligi (1% dan 8% gacha) esa turli segmentdagi fuqarolarni qamrab olish imkonini beradi.

Eng past investitsiya potensialiga ega ilm-fan yo'nalishi (1,5%) esa, jadvalga ko'ra, kelajakdagi taraqqiyotga yo'naltirilgan istiqbolli segment hisoblanadi. R&D va innovatsion tadqiqotlar o'rtacha-premium darajada moliyalashtirilib, davlat grantlari va xalqaro hamkorlik orqali rivojlantiriladi. Hozirgi ulushi past bo'lsa-da, to'g'ri strategiya bilan bu yo'nalishda o'sish imkoniyati yuqori.

Umuman olganda, grafik va jadval tahlili shuni ko'rsatadiki, mamlakat qisqa muddatda maksimal ijtimoiy-iqtisodiy samaradorlikka erishish uchun ta'lim va sog'liqni saqlash yo'nalishlariga e'tibor qaratishi, o'rta muddatda malaka oshirish va bola tarbiyasi sohalarini rivojlantirishi, uzoq muddatda esa ilm-fan va innovatsiyalarni xalqaro hamkorlik orqali kengaytirishi maqsadga muvofiq bo'ladi.

2-jadval

Inson kapitali rivojlanishining xalqaro qiyosiy ko'rsatkichlari

Davlat	HDI indeksi	Ta'lim (% YaIMdan)	Sog'liqni saqlash (%)	R&D (%)	PISA (matem.)
Singapur	0,949	2,8	4,1	2,2	575
Janubiy Koreya	0,929	4,5	8,4	4,8	527
Yaponiya	0,920	3,3	11,1	3,3	536
Finlandiya	0,940	6,9	9,9	2,9	484
Rossiya	0,821	4,4	5,3	1,1	478
Qozog'iston	0,802	4,1	3,8	0,17	425
O'zbekiston	0,727	8,2	5,4	0,3	364
Tojikiston	0,685	5,7	7,2	0,09	329

Manba: BMT Taraqqiyot dasturi (UNDP), Jahon banki va OECD ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan, 2024-yil holatiga ko'ra.

3-jadval

Inson kapitali samaradorligi ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Maqsad	Qo'llanilishi
Ta'lim qamrovi	+30-50%	Oliy ta'lim qamrovini oshirish va sifatni baholash
HDI indeksi	0,80+	Inson taraqqiyoti darajasini baholash
PISA reytingi	470-490 ball	Maktab ta'limi sifatini baholash
Ilm-fan moliyalashuvi	YaIMning 1%i	Innovatsion taraqqiyot darajasi

Mehnat unumdorligi	+50% yiliga	Iqtisodiy samaradorlikni oshirish
Investitsiya qaytimi (ROI)	>120%	Inson kapitali sarmoyasi samarasi

Ushbu jadval inson kapitali rivojlantirish faoliyatining asosiy samaradorlik ko'rsatkichlarini ifodalaydi va har bir indikatorning maqsadi hamda qo'llanish sohasini ko'rsatadi. Ta'lim qamrovi (+30-50%) ko'rsatkichi ta'lim muassasalariga qatnovchi yoshlar oqimini oshirishni anglatadi va qabul tizimlari optimizatsiyasi hamda ta'lim sifati samaradorligini baholashga xizmat qiladi.

HDI indeksi (0,80+) inson taraqqiyoti darajasini bildiradi. Bu ko'rsatkich mamlakatdagi ta'lim, sog'liqni saqlash va daromad darajasi qanchalik yaxshi ekanini ko'rsatadi.

Ilm-fan moliyalashuvi ulushini oshirish iqtisodiy resurslarni samarali boshqarish imkonini beradi. Ya'ni, R&D ga ko'proq mablag' sarflash orqali innovatsion daromad oshadi.

Shuningdek, mehnat unumdorligini oshirish orqali xodim bilan uzoq muddatli iqtisodiy samaradorlikni rivojlantirish va takroriy ishlab chiqarish hajmini ko'paytirish mumkin.

Yakuniy ko'rsatkich — investitsiya qaytimi (ROI >120%) — inson kapitaliga sarmoya kiritish faoliyatining umumiy samaradorligini baholaydi. Bu ko'rsatkich yuqori bo'lsa, kiritilgan mablag'lar o'zini oqlayotganini bildiradi.

Mamlakat tomonidan olib borilgan tadbirlar nafaqat inson kapitali brendining shakllanishiga olib kelgan, balki xalqaro maydonda mamlakat raqobatbardoshligini oshirdi va xorijiy hamkorlar orasida ishonch qozonishiga yordam berdi.

Mamlakatimizda inson kapitalini rivojlantirish bo'yicha amalga oshirilayotgan keng ko'lamli ishlarga qaramay, ushbu sohada bir qator muammolar saqlanib qolmoqda. Birinchi va eng dolzarb muammolardan biri — ta'lim sifatining xalqaro standartlarga to'liq mos kelmasligidir. Mamlakatimizdagi ko'plab ta'lim muassasalarida o'qitish uslubi, dasturlar va o'quv adabiyotlari hanuzgacha eski yondashuvlarni saqlab qolgan. Ayniqsa, qishloq maktablarida ingliz tili, informatika va aniq fanlar bo'yicha malakali o'qituvchilarning yetishmasligi keskin sezilmoqda. PISA-2022 xalqaro tadqiqotida o'zbekistonlik 15 yoshli o'quvchilar matematika bo'yicha 364 ball, o'qish savodxonligi bo'yicha 336 ball va tabiiy fanlar bo'yicha 355 ball to'plashdi. Mazkur ko'rsatkichlar OECD davlatlari o'rtacha ko'rsatkichidan (470-490 ball) sezilarli darajada past.

Ikkinchi muhim muammo — ilm-fan va innovatsiyalar sohasidagi yetarli emas darajadagi moliyalashtirishdir. Mamlakatimizda fundamental va amaliy tadqiqotlarga sarflanadigan moliyaviy resurslar yetarli emas — YaIMning atigi 0,3% i. Bu ko'rsatkich Janubiy Koreyada 4,8%, Yaponiyada 3,3%, AQShda 3,4% ni tashkil qilishini hisobga olsak, qancha ortda qolayotganimizni anglab yetamiz. Yangi O'zbekistonning 2030-yilgacha bo'lgan strategiyasida ilm-fanga ajratiladigan moliyaviy resurslar ulushini YaIMning 1 foiziga yetkazish vazifasi belgilab qo'yilgan.

Uchinchi muammo — ilmiy infratuzilma zamonaviy talablarga javob bermasligi va yosh olimlarning chet elga ketishi ("miya bilan ko'chish") jiddiy muammoga aylanmoqda. Statistika ko'ra, har yili 3-4 ming nafar yuqori malakali mutaxassis xorijga ko'chib ketmoqda. To'rtinchi muammo sog'liqni saqlash tizimida — tibbiy xizmatlar sifati, ayniqsa qishloq joylarida, sezilarli darajada past. Ma'lumotlarga ko'ra, 1000 nafar aholiga to'g'ri keladigan shifokorlar soni mamlakatimizda 2,4 ni tashkil qiladi, holbuki bu ko'rsatkich Yevropa Ittifoqi davlatlarida 3,7 ni tashkil etadi. Tibbiy xizmatlar narxining oshib borayotgani esa aholining xususiy mablag'lari hisobidan davolanish ulushini ko'paytirishga olib kelmoqda.

Beshinchi va eng jiddiy muammolardan biri — mehnat migratsiyasi va inson resurslarining tashqariga oqib ketishi. So'nggi yillarda mamlakatimizdan tashqi mehnat migratsiyasiga jo'naydigan fuqarolar soni 2,5 millionga yetdi. Ularning aksariyati past malakali

ishlarda mehnat qiladi, bu esa mamlakatdagi mehnat resurslari salohiyatining puchakka ketishini bildiradi. Oltinchi muammo — mehnat unumdorligi pastligi. Mamlakatimizda bir ishchining yillik o'rtacha mehnat unumdorligi 12,3 ming AQSh dollarini tashkil qiladi. Bu OECD davlatlari o'rtacha ko'rsatkichidan (84,5 ming dollar) qariyb 7 baravar past. Mehnat unumdorligini oshirishning asosiy sharti — bu xodimlarning bilim, ko'nikma va malakasini takomillashtirishdir. Yettinchi muammo — kasb-hunar ta'limi va malaka oshirish tizimining mehnat bozori talablariga moslashuvchanligi yetarli emas. IT, muhandislik va tibbiyot kabi sohalarida kadrlar tanqisligi sezilarli darajada bo'lib, korxonalar va tashkilotlarda xodimlar malakasini oshirishga ajratiladigan mablag'lar minimal darajada qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR.

Bilim iqtisodiyoti konsepsiyasi asosida inson kapitaliga investitsiya kiritish iqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy samaradorlikni ta'minlovchi strategik yo'nalish hisoblanadi. Bu nafaqat fuqarolarning hayot sifatini oshirishga, balki mamlakatning eksport salohiyatini kuchaytirishga, ilm-fan va texnologik taraqqiyotni ta'minlashga xizmat qiladi. Shu sababli, ushbu yo'nalishda islohotlarni kengaytirish va innovatsion yondashuvlarni joriy etish muhim ahamiyatga ega.

Birinchidan, ta'lim sohasidagi sifatni oshirish maqsadida o'qitish dasturlarini xalqaro standartlarga muvofiq yangilash, o'qituvchilarni xorijda malaka oshirish dasturlariga jo'natish va o'quv adabiyotlarini zamonaviylashtirish lozim. Maktablar va kollejlarda STEM (Science, Technology, Engineering, Mathematics) yo'nalishlarini kuchaytirish kerak. Ikkinchidan, ilm-fan va innovatsiyalar sohasiga ajratiladigan davlat mablag'larini bosqichma-bosqich oshirib, 2030-yilga qadar YaIMning 1 foiziga yetkazish maqsadga muvofiq.

Uchinchidan, kasb-hunar ta'limini mehnat bozori talabiga muvofiqlashtirish, dual ta'lim tizimini joriy etish, korxonalar va ta'lim muassasalari o'rtasida samarali hamkorlikni rivojlantirish lozim. To'rtinchidan, sog'liqni saqlash tizimini takomillashtirish, ayniqsa qishloq joylaridagi tibbiy xizmat sifatini oshirish, profilaktik tibbiyotni rivojlantirish kerak. Beshinchidan, mehnat migratsiyasi muammolarini hal etish maqsadida mamlakatda yuqori sifatli ish o'rinlarini ko'paytirish, ish haqi darajasini ko'tarish va malakali kadrlar uchun jozibador ish sharoitlarini yaratish zarur. Oltinchidan, raqamli iqtisodiyot sharoitida zamonaviy bilim va malakalarga ega kadrlarni tayyorlash maqsadida sun'iy intellekt, ma'lumotlar tahlili, kiberxavfsizlik kabi yo'nalishlar bo'yicha o'quv dasturlarini joriy etish lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Schultz T.W. Investment in Human Capital: The Role of Education and of Research. — New York: Free Press, 1971. — 272 p.
2. Becker G.S. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis with Special Reference to Education. — 3rd ed. — Chicago: University of Chicago Press, 1993. — 412 p.
3. Hanushek E.A., Woessmann L. The Knowledge Capital of Nations: Education and the Economics of Growth. — Cambridge: MIT Press, 2015. — 262 p.
4. Vahobov A.V. O'zbekistonda inson kapitalini rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari. — T.: "Iqtisod-Moliya", 2022. — 296 b.
5. Abdurahmonov K.X. Mehnat iqtisodiyoti: nazariya va amaliyot. — T.: "Sano-standart", 2023. — 380 b.
6. Pardayev M.Q., Ergashxojayeva Sh.J. Inson kapitaliga investitsiya samaradorligini baholash uslubiyoti. — T.: TDIU, 2021. — 184 b.
7. Romer P.M. Endogenous Technological Change. // Journal of Political Economy. — 1990. — Vol. 98, № 5. — Pp. 71-102.
8. Mincer J. Schooling, Experience, and Earnings. — New York: National Bureau of Economic Research, 1974. — 167 p.

9. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-sonli "Yangi O'zbekistonning 2022-2026-yillarga mo'ljallangan taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi Farmoni.
10. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — T.: "O'zbekiston", 2022. — 416 b.
11. UNDP. Human Development Report 2023/2024. — New York: United Nations, 2024. — 318 p.
12. World Bank. Human Capital Project: 2024 Update. — Washington: World Bank, 2024. — 142 p.
13. OECD. Education at a Glance 2024: OECD Indicators. — Paris: OECD Publishing, 2024. — 458 p.
14. <https://stat.uz> — O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasining rasmiy sayti.
15. <https://hdr.undp.org> — BMT Taraqqiyot dasturining inson taraqqiyoti hisobotlari.